

Ustrój polityczny Republiki Estonii

W warunkach kształtowania się nowego „ładu europejskiego”, znaczące miejsce zajmuje Republika Estonii (est. *Eesti Vabariik*), której współczesność wyznaczyły przemiany społeczno-polityczne dokonujące się tam od lat dziewięćdziesiątych XX w. Ujawniły one kształtowanie się nowych formalnoprawnych zasad określających organizację i sposób funkcjonowania instytucji państwa.

Estonii, położona nad wschodnim wybrzeżem Morza Bałtyckiego, zajmuje północno-zachodnią część Niżu Wschodnioeuropejskiego. Powierzchnia kraju wynosi 45 226 km²; w jej skład wchodzi 1521 wysp; linia brzegowa łącznie z wyspami wynosi ok. 3794 km. Granice kraju w znacznej części wyznacza morze; na północy stanowi ją Zatoka Fińska, od zachodu Zatoka Ryska; wschodnią granicę kraju wyznacza rzeka Narwa wraz z jeziorami: Pejpus i Lämmi. Granica lądowa na południu i wschodzie wynosi ok. 707 km. Sąsiadami Estonii od zachodu i północy, oddzielonymi Morzem Bałtyckim są Finlandia i Szwecja, od wschodu Federacja Rosyjska; od południa Republika Łotewska¹.

Estończycy wywodzą się od ugrofińskich plemion Estów²; zaliczani są do najstarszych narodów Europy; w I w. n.e. rzymski historyk Tacyt wspominał o nich jako o plemionach *Aestii*, zamieszkujących u wybrzeży Bałtyku³. Wielowiekowe zależności od innych państw wyraźnie zaznaczyły w strukturze etnicznej elementy napływowe. Strukturę państwa stworzyli tam Niemcy, którzy osiedlali się w ramach, tzw. „*Drang nach Osten*” („Parcie na Wschód”). Ich obecność spowodowała oficjalne posługiwanie się językiem niemieckim; szerokie kręgi społeczeństwa komunikowały się jednak w miejscowych dialektach języka estońskiego. Od końca XIX w., mimo niewielkiej liczebności mieszkańców kraju, szacowanej na ok. 500 tys. osób, Estończycy byli najliczniejszą wspólnotą etniczną⁴.

¹ A. Maryański, *Litwa, Łotwa, Estonia*, Warszawa 1993.

² Por. Ł. Okulicz-Kozaryn, *Finowie zachodni*, Warszawa 1993, s. 54, 131–132; *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1995, s. 271.

³ Por. S. Plich, *Wybór z dzieł Tacyty*, Lwów–Warszawa 1925, s. 146; W. Konopczyński, *Kwestia bałtycka do XX w.*, Gdańsk–Bydgoszcz–Szczecin 1947, s. 27, 29; C. Tacyt, *Dzieła*, tłum. S. Hammer, t. 2, Warszawa 1957, s. 288–289.

⁴ Por. *Pervaja vseobszcja perepis naselenija Rossija Imperii 1897 g.*, pod red. N. A. Trojnickiego, t. XLIX Estlandzka Gubernja, St. Petersburg 1905.

Współcześnie ludność Estonii szacowana jest na ok. 1 370,052 tys. osób. Największa koncentracja ludności występuje w dużych ośrodkach miejskich, zwłaszcza w stołecznym okręgu Tallinn, na północnym wybrzeżu Bałtyku, przy ujściu rzeki Narwy oraz w południowo-wschodniej części kraju; gęstość zaludnienia wynosi ok. 30,3 osoby/km². Estonia to wielonarodowościowy kraj, w którym zamieszkuje ok. 79,99% Estończyków, 6,29% Rosjan, 0,2% Ukraińców, 0,1% Białorusinów, 0,1% Łotyszy, 0,08% Litwinów, 0,07% Finów, 12,44% nieokreślonych narodowościowo (bezpaństwowców) oraz 0,73% ogółu innych narodowości⁵.

Estonia po raz pierwszy uzyskała niepodległość w dniu 24 lutego 1918 r. Dokonyjące się tam liczne przemiany w życiu społecznym i politycznym uwarunkowane były różnorodnymi wpływami kulturowymi, jakie ścierały się na tym obszarze na przestrzeni wieków.

Przemiany społeczno-polityczne lat 80. XX w., dokonujące się pod wpływem prądów reformatorskich w byłym Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR), tzw. polityki „pieriestrojki”⁶ i „głasności”⁷, ujawniły kształtowanie się w Estonii nowego ładu ustrojowego. W latach 1986–1991 następowało uaktywnienie się dążeń niepodległościowych, początkowo orientowano się na autonomię w ramach zreformowanej federacji ZSRR. Aktywność polityczna społeczności tam zamieszkujących ujawniła się na tzw. „nocnym święcie pieśni”, które odbywało się na Placu Śpiewaków w Tallinnie. W czerwcowe wieczory 1988 r. spotykało się tam ok. 100 tys. osób. Hasłem estońskiego odrodzenia narodowego stały się słowa piosenki: „Estończykiem jestem i zostanę” (est. *Eestlane olen ja eestlaseks jään*). Kluczowym wydarzeniem stała się manifestacja, która odbyła się w dniu 11 września 1988 r. na Placu Śpiewaków w Tallinnie; nazywana „Pieśń Estonii 1988” (est. *Eestimaa laul 1988*), zgromadziła ok. 300 tys. uczestników. Ówczesne wydarzenia współcześnie określa się mianem Śpiewającej Rewolucji (est. *Laulev revolutsioon*)⁸.

Budzenie świadomości narodowościowej wśród Estończyków urzeczywistniano poprzez kształtowanie idei nacjonalistycznych; organizowano liczne spotkania, podczas których prezentowano symbole narodowe, wzywano do przywrócenia niepodległości państwowej Estonii. Przywracano historyczną symbolikę narodową, m.in. zmieniano

⁵ Por. P. Eberhardt, *Sytuacja narodowościowa współczesnej Estonii*, „Przegląd Wschodni” 1998, t. V, z. 1 (17), s. 119–139; J. Lewandowski, *Estonia*, Warszawa 2001, s. 246; *Popularna encyklopedia powszechna. Kontynenty i państwa. Europa*, t. 2, Warszawa 2001, s. 80; *Estonia in figures. Statistical Office of Estonia*, Tallinn 2002; <http://www.stat.ee/70475>, z dn. 17.07.2007.

⁶ Pieriestrojka [ros.], przebudowa, określenie polityki ZSRR dotyczącej zasadniczych przekształceń społeczeństwa i państwa.

⁷ Głasność [ros.], jawność, główny element programu przebudowy określanej jako pieriestrojka, zainicjowanej w ZSRR przez Michaiła S. Gorbaczowa (ur. 1931). W latach 1985–1990 stworzyła warunki do demokratyzacji życia społecznego i zmian w konstytucji ZSRR (zniesienie cenzury, wycofanie zapisu o kierowniczej roli Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego i in.); zapoczątkowała proces formowania się w ZSRR narodowościowych społeczeństw obywatelskich.

⁸ <http://www.singingrevolution.com>, z dn. 17.07.2007.

nazwy ulic, restytuując ich historyczne nazewnictwo; badano historię kraju; rekonstruowano i odnawiano pomniki bohaterów narodowych. Podejmowano wyzwania zmierzające do społeczno-politycznego organizowania się poprzez tworzenie licznych ruchów społecznych i partii politycznych. 12 grudnia 1987 r. utworzono Estońskie Towarzystwo Ochrony Zabytków (est. *Eesti Muinsuskaitse Selts*) liczące ok. 10 tys. członków; w 1988 r. utworzono ekologiczny Ruch Zielonych (est. *Eesti Roheline Liikumine*). Znaczące miejsce zajęły także Estońska Narodowa Partia Niepodległościowa (est. *Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei*) określana jako radykalna oraz Front Ludowy (est. *Rahvarinne*) uznawany za umiarkowany. Estońska Narodowa Partia Niepodległościowa opowiadała się za natychmiastowym odzyskaniem suwerenności, przywróceniem autonomii państwa sprzed 1940 r. oraz przestrzeganiem prawa międzynarodowego. Front Ludowy domagał się reform i osiągnięcia politycznej autonomii kraju. W latach 1989–1990 prowadził działalność Główny Komitet Obywatelski (est. *Eesti Kodanike Peakomitee*); przewodniczącym był Tunne Kelam⁹. Celem Komitetu było zarejestrowanie wszystkich przedwojennych obywateli Estonii i ich potomków. Odwoływano się do regulacji prawnych sprzed 1940 r. związanych z procesami naturalizacji; wskazywano na zasadę ciągłości prawnej, a w tym obywatelstwa i prawa własności.

Głównymi przedstawicielami nurtów niepodległościowych byli, m.in.: Edgar Saviisaar¹⁰, Marju Lauristin¹¹, Vaino Väljas¹², Indrek Toome¹³. Działacze opozycyjni dążyli do popularyzowania idei niepodległościowych na forum międzynarodowym, co miało sprzyjać pozyskaniu wsparcia w dążeniach do zmian ustrojowych.

Przemiany społeczno-polityczne dokonujące się w regionie bałtyckim, dostarczyły licznych przejawów wzajemnego uspołecznienia się zamieszkujących tam narodów. Egzemplifikacją tego stał się utworzony w dniu 23 sierpnia 1989 r. tzw. łańcuch bałtycki (est. *Balti kett*) z Tallinna do Wilna o długości 600 kilometrów, w którym uczestniczyło ok. 2 mln ludzi z trzech państw, tj. Estonii, Łotwy i Litwy. Wydarzenie to uznawane jest za największą polityczną demonstrację w Europie Wschodniej, które umożliwiło popularyzację dążeń niepodległościowych narodów bałtyckich na międzynarodowej scenie politycznej¹⁴.

Pod wpływem społecznych protestów, w dniu 16 listopada 1988 r. Rada Najwyższa Estońskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (ESRR) ogłosiła deklarację suveren-

⁹ Kelam Tunne (ur. 1936 r.), historyk; <http://www.kelam.ee/>, z dn. 17.07.2007.

¹⁰ Saviisaar Edgar (ur. 1950 r.), polityk, współzałożyciel i działacz Frontu Ludowego; od 3 kwietnia do 8 maja 1990 r. premier ESRR; do 23 stycznia 1992 r. premier Estonii.

¹¹ Lauristin Marju (ur. 1940 r.), dziennikarz, socjolog, profesor Uniwersytetu w Tartu; współzałożycielka i działaczka Frontu Ludowego; członek Estońskiej Partii Socjaldemokratycznej; w 1992 r. minister opieki społecznej w rządzie Marta Laara.

¹² Väljas Vaino (ur. 1930 r.), w latach 1978–1988 pracował w radzieckiej służbie dyplomatycznej w Ameryce Południowej; od 16 czerwca 1988 do marca 1990 I sekretarz KC KPE; od 1991 r. przewodniczący KPE; od 1992 r. działacz Demokratycznej Partii Pracy.

¹³ Toome Indrek (ur. 1943 r.), polityk, w latach 1984–1987 wicepremier; od 16 listopada 1988 do 3 kwietnia 1990 premier ESRR.

¹⁴ Zob. <http://www.baltikett.ee/>, z dn. 17.07.2007.

ności, tworząc podstawy politycznej i ekonomicznej infrastruktury niepodległego państwa. Przyznano nadrzędność narodowych aktów prawnych nad związkowymi (radzieckimi). Kolejne akty parlamentu przywracały historyczno-narodową symbolikę oraz poszerzały zakres międzynarodowej niezależności kraju; w styczniu 1989 r. uchwalono ustawę nadającą językowi estońskiemu statut państwowy; 24 lutego 1989 r. ustanowiono Dzień Niepodległości Estonii¹⁵.

24 grudnia 1989 r. Zjazd Deputowanych Ludowych ZSRR w Moskwie uznał za niezwykle ważny tajny protokół do układu Ribbentrop-Mołotow¹⁶; umożliwiło to podjęcie realnych działań zmierzających do odzyskania przez Estonię niepodległości.

W dniu 2 lutego 1990 r. w Tallinnie odbyło się Zgromadzenie Deputowanych Ludowych ESRR, które przyjęło deklarację estońskiej niepodległości państwowej, proklamując rozpoczęcie odbudowy Republiki Estońskiej. 24 lutego 1990 r. odbyły się wybory do Kongresu Estonii (est. *Eesti Kongress*), jako jedyne Zgromadzenia Parlamentarne Estończyków. Obradujący w dniach 11–12 marca 1990 r. podjęli decyzję o rozpoczęciu rozmów z czynnikami oficjalnymi ZSRR; dążono do zniesienia radzieckiej okupacji i przywrócenia niepodległości Estonii na zasadach ciągłości prawnej oraz ustaleń zawartych w ramach układu pokojowego z Tartu z 2 lutego 1920 r.¹⁷ Powołano stały organ Kongresu; Komitet Estonii (est. *Eesti Komitee*) w składzie 78 osób, któremu przewodniczył Tunne Kelam¹⁸.

18 marca 1990 r. odbyły się wybory do Rady Najwyższej ESRR; przewodniczącym został Arnold Rüütel¹⁹. Wśród wybranych członków Rady znaleźli się przedstawiciele wszystkich sił politycznych w Estonii, w tym 40 spośród nich było członkami Kongresu Estonii²⁰. 30 marca 1990 r. przyjęto ustawę o statusie państwowym Estonii. Proklamowano w niej restytucję Republiki Estońskiej, przewidziano jednak okres przejściowy, który miał się zakończyć ukonstytuowaniem organów władzy. Do tego czasu zobowiązano Radę Najwyższą do opracowania zasad tymczasowego zarządzania państwem. Najistotniejsze przepisy przedmiotowej uchwały dotyczyły przywrócenia obowiązującego wybranych artykułów konstytucji z 1938 r., tj. od pierwszego do szóstego; określały one podstawowe zasady ustrojowe. Wśród nich znalazły się m.in.: niepodległość i samo-

¹⁵ Zob. J. Zieliński, *Instytucjonalizacja przemian ustrojowych na Litwie, Łotwie i w Estonii*, Warszawa 2004, s. 129.

¹⁶ Pakt Ribbentrop-Mołotow, nazwa odnoszona zarówno do samego Paktu o Nieagresji pomiędzy III Rzeszą Niemiecką i ZSRR z dnia 23 sierpnia 1939 r., jak i w szczególności do tajnego protokołu dodatkowego, stanowiącego załącznik do tego Paktu. Pakt został podpisany przez ministrów spraw zagranicznych obu państw – Joachima Ribbentropa (1893–1946) i Wiaczesława Mołotowa (1890–1986), którzy w imieniu przywódców państw, Adolfa Hitlera (1889–1945) i Józefa Stalina (1878–1953), dokonali podziału Europy Środkowej i Wschodniej.

¹⁷ Zob. S. Rundstein, *Traktat pokoju pomiędzy Estonią i Rosją*, Warszawa 1920.

¹⁸ Zob. <http://www.vvk.ee/english/overview.html#2402>, z dn. 17.07.2007.

¹⁹ Rüütel Arnold (ur. 1928 r.), polityk, inżynier, rolnik; 1979–1983 wicepremier ESRR; 1983–1992 przewodniczący Prezydium Rady Najwyższej; 08.10.2001–09.10.2006 prezydent Republiki Estonii.

²⁰ Zob. <http://www.vvk.ee/english/overview.html#1803>, z dn. 17.07.2007.

dzielność, naród jako źródło najwyższej władzy, integralność terytorialna, zwierzchność prawodawcza, państwowy status języka estońskiego oraz barwy narodowe²¹.

8 maja 1990 r. Rada Najwyższa uchwaliła ustawę o symbolice Republiki Estonii, powracając do symboli sprzed 1940 r. Nastąpił okres stopniowego uniezależniania się państwa od ZSRR, ważnym tego przejawem było uznanie prawa estońskiego za obowiązujące, co gwarantowało odrębność instytucjonalną i pluralizm polityczny²².

Przemianom społeczno-politycznym towarzyszyły przeobrażenia gospodarcze, które miały niemały wpływ na nastroje społeczne i ogólną sytuację w kraju. Dążono do uzyskania samodzielności ekonomicznej poprzez zastąpienie radzieckiego systemu gospodarki nakazowo-rozdzielczej gospodarką rynkową²³. Środowisko estońskich ekonomistów i działaczy gospodarczych przygotowało program reform, określanych mianem „samodzielności ekonomicznej Estonii” (est. *Ise Majandav Eesti*, IME). Zakładano wydzielenie gospodarki ESRR spod wpływów radzieckich, uzyskanie samodzielnego budżetu oraz wprowadzenie gospodarki rynkowej, łącznie z emisją własnej waluty²⁴. Program IME poddano pod ogólnonarodową dyskusję; uzyskano akceptację dla jego realizacji. Rada Najwyższa ZSRR w listopadzie 1989 r. uchwaliła ustawę o samodzielności gospodarczej republik bałtyckich; 15 grudnia 1989 r. podjął działalność Bank Estonii (est. *Eesti Pank*); podjęto przygotowania do przeprowadzenia reformy pieniężnej. Jednak pierwsze lata przemian dostarczyły negatywnego ich obrazu, m.in. nastąpił wzrost cen żywności, artykułów codziennego użytku, usług²⁵.

Konstytutywnym aspektem przemian społeczno-politycznych dokonujących się w Estonii, było dążenie do uzyskania suwerenności narodu estońskiego, niezależności państwowej w sprawach zwierzchnictwa terytorialnego oraz prawa do normowania stosunków wewnętrznych, a w relacjach zewnętrznych zdolności do samodzielnej, niezależnej od jakiegokolwiek podmiotu obecności na międzynarodowej scenie politycznej.

W dniu 3 marca 1991 r. odbyło się uchwalone przez Radę Najwyższą referendum w sprawie niepodległości Republiki. Wzięło w nim udział 83% uprawnionych do głosowania, 77,8% spośród nich opowiedziało się za niepodległością, przeciw było 21,4%²⁶. 19 sierpnia 1991 r. Rada Najwyższa uznała nowe władze, tzn. Główny Komitet ds. Sytu-

²¹ J. Zieliński, *Instytucjonalizacja przemian ustrojowych na Litwie, Łotwie i w Estonii*, Warszawa 2004, s. 129.

²² Ibidem.

²³ Zob. M. Laar, *Estoński cud*, Warszawa 2006, ss. 198.

²⁴ Por. *Przebudowa po estońsku. Z V. Rajangu, przewodniczącym Państwowego Komitetu Estońskiej SRR ds. Edukacji Narodowej, rozmawia S. Nowak*, „Odrodzenie” z dn. 21.08.1989, [w:] *Estonia. Dylematy samodzielności*, „RDP PAP-Błyskawica”, Polska Agencja Prasowa, kwiecień 1990, s. 51; *Problemy Estonii. Wywiad Mikka Tiitmy, sekretarza KC KP Estonii dla „Sowieckiej Estonii”*, „Biuletyn Specjalny PAP-KS” z dn. 10.03.1989, [w:] *Estonia. Dylematy...*, s. 58–59; J. Lewandowski, *Estonia...*, s. 235.

²⁵ L. Wajno, W. Gołowaczow, *Czy zamiast rubla korona?*, „Trud” z dn. 02.02.1990, [w:] *Estonia. Dylematy...*, s. 100–102.

²⁶ Zob. M. Mróz, *Parlament Republiki Estońskiej*, Warszawa 1993, s. 2; <http://www.vvk.ee/english/overview.html#0303>, z dn. 17.07.2007.

acji Nadzwyczajnej za nielegalne. Następnie 20 sierpnia 1991 r. podjęła uchwałę o niepodległości państwowej; poparł ją Kongres Estonii. Potwierdzono w niej państwową niepodległość Republiki Estońskiej i dążenie do ustanowienia stosunków dyplomatycznych z innymi państwami.

Następowało międzynarodowe uznanie Estonii; 22 sierpnia 1991 r. jako pierwsza dokonała tego Islandia i Dania. 26 sierpnia 1991 r. Polska uznała *de iure* Republikę Estonii, nawiązując z nią oficjalne stosunki dyplomatyczne; od listopada 1994 r. reprezentowana jest w Tallinnie przez Ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej. Po trwających ponad pół wieku stosunkach polsko-estońskich w ramach porozumień polsko-radzieckich zostały wznowione bezpośrednie kontakty między stronami. 2 lipca 1992 r. podpisano polsko-estoński traktat o przyjaznej współpracy i bałtyckim dobrosąsiedztwie²⁷; konwencję konsularną²⁸; umowę o współpracy kulturalnej i naukowej²⁹. Stwarzając podstawy prawne do współpracy bilateralnej, uwzględniano zasady przyjaźni i dobrosąsiedztwa.

Rosja uznała niepodległość Estonii w dniu 6 września 1991 r. 17 września 1991 r. Estonia przystąpiła do: Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) oraz Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE).

Instytucjonalizację przemian ustrojowych dokonujących się w Estonii wyznaczyły prace Zgromadzenia Konstytucyjnego (est. *Põhiseaduse Assamblee*), powołanego przez Radę Najwyższą; zadaniem tej instytucji było opracowanie ustawy zasadniczej oraz ustawy o obywatelstwie. Konstytuanta rozpoczęła obrady w dniu 13 września 1991 r.³⁰. Konstytucję przyjęto 28 czerwca 1992 r. w wyniku referendum rozpisanego na podstawie ustawy zasadniczej, z dnia 1 stycznia 1938 r. Decyzję o jego przeprowadzeniu podjęła Rada Najwyższa Republiki Estonii w uchwale z dnia 19 marca 1992 r.; określono w niej zasady przygotowania i głosowania. Referendum miało charakter ratyfikacyjny. Głosowanie poprzedziła publiczna dyskusja nad projektem konstytucji opracowanym przez Zgromadzenie Konstytucyjne³¹. W referendum obywatele odpowiadali na dwa pytania: 1. Czy akceptujesz przedstawiony projekt Konstytucji Republiki Estonii i projekt ustawy o trybie wejścia w życie Konstytucji? 2. Czy zgadzasz się, aby uzupełnić ustawę o trybie wejścia w życie Konstytucji przepisem: „Prawo udziału w pierwszych po wejściu w życie Konstytucji wyborach do Zgromadzenia Narodowego i wyborach Prezydenta Republiki mają osoby, które ubiegają się o obywatelstwo Estonii, które złożyły odpowiednie wnioski przed 5 czerwca 1992 r.”³² Wprowadzono wymóg osobistego stawiennictwa i bezpośredniego oddania głosu. Przyjęcie w referendum konstytucji (także

²⁷ Dziennik Ustaw (dalej: Dz. U.) 1993, nr 121, poz. 536.

²⁸ Dz. U. 1997, nr 125, poz. 798.

²⁹ Dz. U. 1995, nr 15, poz. 75.

³⁰ J. Darski, *Estonia. Historia. Współczesność. Konflikty narodowe*, Warszawa 1995, s. 72.

³¹ Zob. M. Mróz, op.cit., 1993, s. 9; J. Zieliński, *System konstytucyjny Łotwy. Estonii i Litwy*, Warszawa 2000, s. 17–18; J. Lewandowski, *Estonia...*, s. 237–257; Tenże, *Historia Estonii*, Wrocław 2002, s. 270–283; J. Zieliński, *Instytucjonalizacja przemian...*, s. 137.

³² J. Zieliński, *Systemy konstytucyjne Łotwy...*, s. 18; Tenże, *Instytucjonalizacja przemian...*, s. 137.

pytania uzupełniającego) wymagało zwykłej większości głosów przy frekwencji przekraczającej połowę uprawnionych. W głosowaniu mogli uczestniczyć obywatele Estonii (niezależnie od miejsca zamieszkania i przebywania), którzy do dnia referendum ukończyli 18 lat i zostali umieszczeni na listach wyborczych. W referendum za projektem konstytucji (i ustawy) opowiedziało się 407,867 tys. obywateli, tj. ok. 61% uprawnionych³³.

Przyjęta w referendum Konstytucja Republiki Estonii weszła w życie w dniu 3 lipca 1992 r.; zawiera preambułę oraz 168 paragrafów ujętych w 15 rozdziałach. Zawarte w niej uregulowania formalnoprawne odnoszą się do zachodnioeuropejskich standardów praw człowieka oraz kontynuują system demokracji parlamentarnej zapoczątkowanej w ustawach zasadniczych z 15 czerwca 1920 r. i 1 stycznia 1938 r.³⁴

Preambuła obowiązującej konstytucji odwołuje się do treści § 1 konstytucji z 1938 r.: „Wyrażając niezachwianą wiarę i niezłomną wolę wzmacniać i rozwijać państwo, które utworzono w niewygasłym prawie państwowego samostanowienia narodu Estonii i proklamowano 24 lutego 1918 r., które opiera się na wolności sprawiedliwości i prawie, które jest ostoją wewnętrznego i zewnętrznego pokoju oraz rękojmnią społecznego postępu i ogólnej korzyści dla obecnych i przyszłych pokoleń, które powinno zagwarantować przetrwanie narodu estońskiego i jego kultury po wsze czasy – Naród Estonii, na podstawie § 1 Konstytucji, która weszła w życie w 1938 r., w referendum przeprowadzonym 28 czerwca 1992 r. przyjął niniejszą Konstytucję.” Wskazane nawiązanie urzeczywistnia swoistą ciągłość istnienia niepodległego państwa estońskiego oraz stanowi dążenia do umacniania europejskich wartości demokratycznych³⁵.

W rozdziale pierwszym ustawy zasadniczej zatytułowanym „Zasady ogólne”, zawarto regulacje prawnoustrojowe. Wskazano na nadrzędną rolę suwerenności narodu oraz republikańską i demokratyczną formę rządów, stosownie do treści § 1 ust. 1 konstytucji: „Estonia jest niepodległą i suwerenną republiką demokratyczną, w której najwyższa władza należy do narodu. Niepodległość i suwerenność Estonii jest nieprzemijająca i niezbywalna”. Formę sprawowania władzy suweren realizuje na mocy § 56 konstytucji; uwzględniono wykorzystanie instytucji demokracji pośredniej, jak i bezpośredniej: „Najwyższą władzę w państwie sprawuje naród przez obywateli, którzy urzeczywistniają prawa wyborcze: 1) w wyborach do Riigikogu, 2) w referendum”. Zasada przedstawicielstwa jest przy tym dominująca. Jedynym wyłączeniem od tej reguły jest zmiana przepisów konstytucyjnych w przedmiocie podstawowych zasad ustrojowych oraz przepisów regulujących tryb zmiany konstytucji, które obligatoryjnie wymagają przeprowa-

³³ Zob. M. Mróz, *Parlament Republiki Estońskiej*, Warszawa 1993, s. 9; J. Zieliński, *System konstytucyjny Łotwy, Estonii i Litwy*, Warszawa 2000, s. 17–18; Tenże, *Instytucjonalizacja przemian...*, s. 137–138.

³⁴ Por. J. Zieliński, *Systemy konstytucyjne Łotwy...*, s. 17–18; Tenże, *Instytucjonalizacja przemian...*, s. 143; *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, pod red. W. Sokoła, M. Żmigrodzkiego, Lublin 2005, s. 291, 300.

³⁵ A. Puu, L. Garlicki, P. Lossowski, *Konstytucja Estonii*, Warszawa 2000, s. 21, 29; J. Zieliński, *Systemy konstytucyjne Łotwy...*, s. 19; Tenże, *Instytucjonalizacja przemian...*, s. 143–144.

dzenia obywatelskiego głosowania (§162 konstytucji). Na mocy §105 konstytucji przedmiotem referendum może być projekt ustawy lub inne zagadnienie państwowe. Wynik referendum rozumiany jako decyzja podjęta przez większość osób biorących w nim udział, jest wiążący dla organów państwowych. Gwarancją praw parlamentu jest podejmowanie decyzji o przeprowadzeniu referendum. Jednak, gdy projekt ustawy nie zostanie uchwalony w referendum, to konsekwencją jest rozwiązanie parlamentu³⁶.

Wśród kolejnych konstytutywnych zasad prawnoustrojowych wskazuje się na trójpodział władzy i jej równoważenia. System zależności pomiędzy poszczególnymi strukturami władzy państwowej zawarto w §4 konstytucji: „Działalność Riigikogu, Prezydenta Republiki, Rządu Republiki i sądów jest zorganizowana na zasadzie rozdziału i równowagi władz”; wskazuje to na wzajemne ich współdziałanie. Zakres uprawnień i prerogatyw władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej wynika z poszczególnych uregulowań zawartych w konstytucji oraz z aktów prawnych niższego rzędu, które nie są sprzeczne z ustawą zasadniczą³⁷.

Obowiązek przestrzegania przepisów prawa wyrażono w zasadzie legalizmu, zawartej w §3 ust. 1 konstytucji; dotyczy ona sprawowania władzy państwowej wyłącznie na podstawie konstytucji i zgodnych z nią ustaw oraz uznanie powszechnych norm i zasad prawa międzynarodowego za nierozłączną część systemu prawnego Estonii³⁸.

Do zasad ustrojowych odniesiono także unitarny ustrój terytorialny, język, barwy narodowe oraz nietykalność własności obywateli. Konstytucyjnej ochronie poddano prawa i wolności człowieka, czyniąc ich podmiotem zarówno obywateli Estonii, jak i obywateli innych państw oraz bezpaństwowców przebywających w Estonii (§9 konstytucji)³⁹.

Konstytucja zgodnie z treścią §163–§165 przewiduje trzy procedury jej zmiany. Pierwsza z nich, polega na uchwaleniu projektu przez parlament większością głosów ogółu deputowanych i poddanie go pod referendum, umożliwia zmianę „zasad ogólnych konstytucji i postanowień o trybie jej zmiany”. Druga wymaga przyjęcia ustawy o zmianie konstytucji przez dwa kolejne składy Riigikogu. Konieczne jest uzyskanie większości głosów ogółu deputowanych, ale jeżeli w drugim składzie Riigikogu uzyskana zostanie większość 3/5, to przyjęcie poprawki konstytucyjnej następuje już w pierwszym czytaniu. Ostatnia procedura może znaleźć zastosowanie tylko w sytuacji pilnej konieczności. Wystarczy wówczas przyjęcie poprawki konstytucyjnej przez aktualnie urzędujący parlament większością 2/3 głosów ogólnej liczby deputowanych, co musi być poprzedzone podjęciem przez parlament większością 4/5 decyzji o zastosowaniu tego trybu⁴⁰.

W rzeczywistości społeczno-politycznej niepodległej Estonii, ważne miejsce zajęła gospodarka. Obecnie kraj ten uznaje się za lidera przemian ekonomicznych państw byłego ZSRR. Estonia, jako pierwszy kraj należący do tzw. strefy rubla, wprowadziła własną

³⁶ A. Puu, L. Garlicki, P. Łossowski, op.cit., s. 22, 42–43.

³⁷ Ibidem, s. 21, 30.

³⁸ Ibidem, s. 21–22, 29–30.

³⁹ J. Zieliński, *Systemy konstytucyjne Łotwy...*, s. 24.

⁴⁰ A. Puu, L. Garlicki, P. Łossowski, op.cit., s. 27, 68–69.

walutę; od 20 czerwca 1992 r. obowiązującym środkiem płatniczym jest korona estońska (est. *eesti kroom*, EEK; 1 EEK=100 senti). Ustalono stały kurs EEK, związany z ówczesną marką niemiecką w relacji 1 DEM = 8 EEK. Dla utrzymania stabilności pieniądza, dokonano rezerw państwowych w złocie i walutach wymiennalnych. W dniach 26–30 czerwca 1992 r., przeprowadzono wymianę walutową, ograniczono jednak możliwość indywidualnej wymiany do 1500 rubli na 150 koron; pozostałe zasoby pieniężne wymieniano w relacji 50:1; oszczędności i depozyty w bankach wymieniano po kursie 10 : 1⁴¹. W następnych latach wprowadzono w kraju stabilny system podatkowy⁴². Obecnie w Estonii obowiązuje liniowy podatek dochodowy w zakresie osób fizycznych i prawnych.

Warunkiem wprowadzenia gospodarki rynkowej była prywatyzacja, reprivatyzacja przedsiębiorstw oraz ziem. W styczniu 1991 r. przyjęto ustawę dotyczącą prywatyzacji oraz uchwalono zwrot ziem dawnym właścicielom wraz z rekompensatami dla dotychczasowych użytkowników. Lista przedsiębiorstw państwowych przeznaczonych do prywatyzacji objęła ok. 2 tys. firm; w latach 1991–1992 na publicznych aukcjach sprzedano 767 spółek o łącznej wartości 3,5 mln USD. Sprzedaż przedsiębiorstw o wartości jednostkowej powyżej 50 tys. USD, prowadziło Estońskie Przedsiębiorstwo Prywatyzacyjne (est. *Eesti Erastamisettevõtte*), wraz z niemiecką agencją prywatyzacyjną Treuhand Osteuropa Beratungsgesellschaft. W 1993 r. przystąpiono do powszechnej prywatyzacji, poprzez emisję imiennych czeków, przysługiwały one obywatelom kraju, którzy ukończyli piętnasty rok życia, a ich wartość uzależniona była od czasu zatrudnienia; czeka otrzymało ok. 851 tys. osób.

We wrześniu 1991 r. wprowadzono ustawę dotyczącą inwestycji zagranicznych. Przedsiębiorcy, którzy zainwestowali w Estonii powyżej miliona USD i byli właścicielami ponad 50% udziałów w spółce, uzyskiwali trzyletnie, tzw. wakacje podatkowe; przez kolejne pięć lat korzystano z 5% podatku dochodowego. Nastąpił intensywny napływ kapitału zagranicznego, przede wszystkim z krajów skandynawskich; Estońska Agencja Inwestycyjna szacowała go na ok. 86,5%⁴³. Do atrakcyjnych obszarów inwestycyjnych należały, m.in. sektor finansowy, transportowy, komunikacyjny i usługowy. Prywatyzacja i inwestycje zagraniczne ułatwiły rozwiązanie trudności związanych z restrukturyzacją gospodarki. Ważnym wydarzeniem było uruchomienie przez spółkę fińsko-estońską w 1993 r. morskiego terminalu naftowego, co uniezależniło Estonię od dostaw paliw płynnych z Rosji.

Restrukturyzacja przemysłu, związana z nią likwidacja wielu zakładów, ograniczenie zatrudnienia oraz liberalna polityka gospodarcza, ujawniły liczne społeczne trudności, m.in. bezrobocie. Dotknęło ono przede wszystkim uprzemysłowiony region kraju, Ida-Viru, gdzie zlokalizowany był przemysł wydobywczy, produkcja gazu i energii elektrycznej.

⁴¹ P. Cegielski, *Koronowanie Estonii*, „Gazeta Wyborcza” 1992, nr 125; Tenże, *Estonia żegna ruble*, „Gazeta Wyborcza” 1992, nr 146; W. Mikołajczuk, *Kraje nadbałtyckie, Litwa, Łotwa, Estonia. Poradnik dla menedżerów*, Warszawa 1992, s. 59.

⁴² „Rynki Zagraniczne” 1996, nr 101.

⁴³ W. Mikołajczuk, op.cit., s. 50–56; „Rynki Zagraniczne” 1999, nr 140, s. 3; 2000, nr 24, s. 5.

Współcześnie charakteryzującą cechą gospodarki Estonii jest wysoki stopień wykorzystania, posiadanych surowców mineralnych. Duże znaczenie mają złoża łupków bitumicznych z głównym ośrodkiem wydobywania w Kohtla-Järve. Na terenie kraju występują także złoża surowców mineralnych i budowlanych. Tradycyjną gałęzią gospodarki jest włókiennictwo; pierwsze manufaktury powstały tam w XIX w. (Krenholmska Manufaktura w Narwie, Bałtycka w Tallinnie), obecnie znaczącymi ośrodkami tego przemysłu są Narwa, Tallinn i Sindi. Ważne miejsce zajmuje przemysł elektromaszynowy, metalowy i elektrotechniczny, skoncentrowany głównie w Tallinnie, Tartu i Pärnu, gdzie produkowane są, m.in. urządzenia dla górnictwa łupków oraz rafinerii (koparki, silniki elektryczne, radiodbiorniki). Bogactwo zasobów leśnych sprzyja rozwojowi przemysłu drzewno-papierniczego, związanego z zakładami celulozy w Kehra i papierniczymi w Türi.

W rozwoju gospodarczym kraju ważne miejsce zajmuje turystyka. Corocznie kraj odwiedza kilka milionów turystów zagranicznych, głównie z Finlandii, Szwecji, Niemiec, Rosji, Wielkiej Brytanii, Łotwy, Litwy. W 1991 r. powołano urząd do spraw turystyki – Estonian Tourist Board, podlegający ministrowi gospodarki. Działają także inne organizacje branżowe, m.in. Estonian Association of Travelagent. Podkreśla się, że głównym narzędziem promocji kraju jest Internet⁴⁴.

W rozwoju gospodarczym Estonii wskazuje się na jej kluczową rolę w ruchu tranzytowym; znajduje się tam 16430 tys. km dróg, gdzie ok. 8365 tys. km posiada twardą nawierzchnię⁴⁵. W komunikacji morskiej znaczącymi portami są Tallinn, Pärnu, Haapsalu, Kuressaare. Wśród 320 km wód śródlądowych, 218 km stanowią żeglowne rzeki. Transport lotniczy obsługuje przede wszystkim połączenia międzynarodowe; głównym portem lotniczym jest Tallinn.

Regulacje prawne dotyczące niepodległości państwa, jak również akty przyjmowane po jej uchwaleniu, wyznaczyły perspektywę współczesnego rozwoju konstytucjonalizmu Estonii. Wyrażono wolę kontynuacji ciągłości konstytucyjnej z okresu międzywojennego. Równocześnie opowiedziano się za rozwojem zgodnym ze standardami współczesnych demokracji europejskich. Odwołano się do powszechnie obowiązujących norm prawa międzynarodowego, które uznano za integralną część systemu prawnego odradzającego się państwa. Ważnym krokiem na drodze przeobrażeń ustrojowych w Estonii było przejście od nominacji partyjnej do wybieralności naczelnych organów władzy państwowej. Wprowadzono zakaz ograniczania praw wyborczych ze względu na poglądy polityczne, dopuszczono możliwość wysuwania kandydatur zarówno przez obywateli, jaki i grupy obywatelskie, a korzystanie z praw wyborczych uzależniono od cenzusu wieku, obywatelstwa, czasu i miejsca zamieszkania. Tym samym ugrupowania społeczno-polityczne, cieszące się społecznym uznaniem, uzyskiwały możliwość formalnej legitymizacji swojego mandatu na drodze demokratycznych wyborów.

⁴⁴ Por. T. Piątkowski, M. Boruszcak, *Turystyka w Estonii*, „Głos Wybrzeża” 2000, nr 18.

⁴⁵ Por. *Nowa encyklopedia PWN*, t. 2, Warszawa 1995, s. 269; *Encyklopedia geograficzna świata. Europa*, pod red. A. Jelonka, Kraków–Warszawa 1996, s. 250; *Popularna encyklopedia...*, s. 83.

Demokratyczna forma rządów umożliwiła przyjęcie systemu parlamentarno-gabinetowego gwarantującego trójpodział władzy, ze Zgromadzeniem Państwowym (est. *Riigikogu*) jako organem władzy ustawodawczej, prezydentem (est. *Eesti Vabariigi President*) jako głową państwa, rządem (est. *Eesti Vabariigi Valitsus*) sprawującym władzę wykonawczą oraz Sądem Państwowym (est. *Eesti Vabariigi Riigikohus*) stanowiącym najwyższy organ władzy sądowniczej. Ustalono także pozycję ustrojową Kontrolera Państwowego (est. *Riigikontroll*) oraz Kanclerza Sprawiedliwości (est. *Õiguskantsler*).

W ramach przywróconego pluralizmu politycznego, opowiedziano się za jednoizbową strukturą Riigikogu, co miało wzmacniać poczucie integralności państwa; jego skład wyznaczono na 101 deputowanych wybieranych w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich i tajnych na czteroletnią kadencję.

20 września 1992 r. przeprowadzone wybory parlamentarne, w których wyłoniono nowy skład Riigikogu VII kadencji⁴⁶; 7 października 1992 r. uchwalił on tzw. Deklarację Zgromadzenia Narodowego o odbudowaniu konstytucyjnej władzy państwowej, ogłaszając zakończenie okresu przejściowego i restytucję konstytucyjnej władzy; stwierdzono, że państwo to jako podmiot prawa, nawiązuje do Republiki Estońskiej proklamowanej 24 lutego 1918 r. Kolejne wybory do Zgromadzenia Narodowego odbywały się: 5 marca 1995 r.⁴⁷; 7 marca 1999 r.⁴⁸; 2 marca 2003 r.⁴⁹; 4 marca 2007 r.⁵⁰

W układzie kompetencyjnym wprowadzono zasadę supremacji władzy ustawodawczej. Od decyzji parlamentu uzależniono mianowanie najważniejszych urzędów w państwie. Władzę ustawodawczą wyposażono w mechanizmy kontrolne wobec władzy wykonawczej wraz z wotum nieufności wobec rządu. W gestii parlamentu pozostawiono również kwestie związane z wprowadzaniem stanów nadzwyczajnych. Nadanie parlamentowi decydującej roli w stanowieniu prawa, uwzględniło także drogę referendalną, jednak jej wykorzystanie zostało konstytucyjnie ograniczone. Z przedmiotu głosowania ogólnospołecznego wyłączono, m.in. kwestie budżetowe. Przedłożenie projektu ustawy budżetowej uczyniono obowiązkiem władzy wykonawczej, a dla uchwalenia budżetu ustalono odrębną procedurę wymagającą specjalnej większości parlamentarnej. Brak konsensu w kwestiach budżetowych uznano za podstawę przedterminowego rozpisania wyborów parlamentarnych lub przesłankę złożenia przez rząd dymisji. Odrębny tryb ustawodawczy przyjęto także dla uchwalenia konstytucji oraz wprowadzanych do niej zmian, jak również ustaw wetowanych przez prezydenta lub zakwestionowanych przez organ nadzoru konstytucyjnego.

W Estonii przywrócono urząd prezydenta. Wybierany jest on na pięcioletnią kadencję w głosowaniu tajnym przez Riigikogu lub w przypadku, gdy kandydat nie otrzyma wystarczającej większości w trzech turach głosowania decydującego wyboru dokonuje

⁴⁶ <http://www.vvk.ee/r92/e92index.html>, z dn. 17.07.2007.

⁴⁷ <http://www.vvk.ee/r95/e95index.html>, z dn. 17.07.2007.

⁴⁸ <http://www.vvk.ee/r99/e99index.html>, z dn. 17.07.2007.

⁴⁹ <http://www.vvk.ee/r03/e03index.html>, z dn. 17.07.2007.

⁵⁰ <http://www.vvk.ee/r07/paeveng.stm>, z dn. 17.07.2007.

kolegium wyborcze zwołane przez Przewodniczącego Zgromadzenia Państwowego. Obszar aktywności głowy państwa wyznaczono konstytucyjnie.

Od 1992 r. urząd prezydenta republiki pełnili: Lennart Meri⁵¹ od 6 października 1992 r. do 8 października 2001 r.; Arnold Rüütel od 8 października 2001 r. do 9 października 2006 r. oraz Toomas Hendrik Iivess⁵² od 9 października 2006 r.⁵³

W relacjach pomiędzy władzą ustawodawczą i wykonawczą, zdecydowano się na rozwiązanie właściwe dla systemu parlamentarno-gabinetowego z elementami prezydenckiego. Funkcjonowanie rządu jest związane z poparciem większości parlamentarnej; jego członkowie ponoszą zarówno odpowiedzialność polityczną, jak i konstytucyjną. Parlament dysponuje środkami wpływu na działalność rządu, a rząd, współpracując z głową państwa, może w określonych sytuacjach doprowadzić do przedterminowych wyborów parlamentarnych. Prezydent dysponuje prawem tymczasowego wstrzymania decyzji przyjętej przez władzę ustawodawczą.

W ustroju Republiki Estonii, istotne miejsce zajmuje instytucja Kontroli państwa, będąca niezależnym organem państwowym, sprawującym nadzór nad działalnością gospodarczą urzędów państwowych, przedsiębiorstw, w których państwo dysponuje więcej niż połową głosów określonych udziałami lub akcjami oraz innych organizacji państwa. Kontrolą państwową kieruje Kontroler Państwowy, mianowany i odwoływany przez Riigikogu na wniosek prezydenta republiki; jego kadencja trwa pięć lat⁵⁴.

Kancelarz Sprawiedliwości jest niezależną osobą urzędową, która sprawuje nadzór nad hierarchiczną zgodnością aktów ustawodawczych i wykonawczych władzy państwowej i samorządów lokalnych z ustawą zasadniczą oraz innymi aktami normatywnymi. Mianowany jest na siedmioletnią kadencję przez Riigikogu na wniosek prezydenta; jego odwołanie następuje tylko na podstawie orzeczenia sądu. Corocznie Kancelarz Sprawiedliwości przedstawia Riigikogu raport z działalności urzędu; w przypadkach przewidzianych konstytucyjnie przedkłada wnioski o pociągnięcie do odpowiedzialności karnej parlamentarzystów, prezydenta, członków rządu, Kontrolera Państwowego, przewodniczącego lub członków Sądu Państwowego⁵⁵.

W Estonii konstytucyjnie wprowadzono samodzielność władzy sądowniczej, zagwarantowano jej niezależność i instancyjność. System sądowy obejmuje: 1) sądy powiatowe, miejskie i administracyjne, 2) sądy okręgowe, 3) Sąd Państwowy. Sąd Państwowy realizuje także funkcje właściwe dla trybunału konstytucyjnego, tj. na wniosek Kancelarza Sprawiedliwości orzeka o zgodności aktów prawnych z konstytucją lub innymi ustawami. Na poziomie ustawowym, określono niezależność i pozycję prawną sędziów.

⁵¹ Meri Lennart-Georg (1929–2006), polityk, historyk, dziennikarz, reżyser filmów dokumentalnych, tłumacz, eseista; 1990–1992 minister spraw zagranicznych i ambasador Estonii w Finlandii.

⁵² Iivess Hendrik Toomas (ur. 1953 r.), psycholog, w latach 80. dziennikarz Radia Wolna Europa, ambasador Estonii w USA, Kanadzie i Meksyku; w latach 1996–1998 i 1999–2002 minister spraw zagranicznych.

⁵³ <http://www.president.ee> ; (est. *Eesti Vabariigi President*).

⁵⁴ Zob. A. Puu, L. Garlicki, P. Łossowski, op.cit., rozdz. 11, § 132–138, s. 62–63.

⁵⁵ Tamże, rozdz. 12, § 139–145, s. 64–65.

Konstytucyjnie jednak wskazano, że sędziowie mianowani są dożywotnio, a odwołanie sędziego może nastąpić tylko na podstawie orzeczenia sądu⁵⁶.

Od 1990 r. dążenia estońskiej polityki zagranicznej zmierzały do przystąpienia do struktur Organizacji Paktu Północnego Atlantyku (NATO) oraz Unii Europejskiej (UE). W 1993 r. republika została przyjęta do Rady Europy; 18 lipca 1994 r. podpisała umowę o wolnym handlu z UE; 12 czerwca 1995 r. zawarła Układ Europejski, a 24 listopada 1995 r., złożyła formalny wniosek o przyjęcie do UE. 10 listopada 1999 r. rozpoczęto negocjacje w zakresie członkostwa w UE; Estonia wymieniana był w czołówce państw spełniających warunki ekonomiczne i polityczne, stawiane kandydatom⁵⁷. W dniu 1 maja 2004 r. Estonia przystąpiła do struktur UE; obecnie posiada 4 głosy w Radzie UE i 6 miejsc w Parlamencie Europejskim⁵⁸. W 1994 r. Estonia, wraz z Litwą i Łotwą przystąpiła do programu „Partnerstwo dla pokoju”⁵⁹; 29 marca 2004 r. Estonia stała się członkiem NATO.

Przemiany społeczno-polityczne dokonujące się w Estonii od lata 90. XX w. ujawniły proces kształtowania się tzw. demokratycznych form sprawowania rządów. W procesie tym szczególne miejsce zajęły społeczności lokalne i ich samorządność. W administracyjnym podziale kraju znaczącą rolę odgrywają terytorialne instytucje państwa, powoływane przez państwo w celu realizacji jego zadań; a zatem istota demokratyzacji życia, a w tym samorządności sprowadza się do współrzędzenia państwa ze społeczeństwem⁶⁰.

Ustawa zasadnicza Republiki Estonii określa podstawy i ogólne zasady funkcjonowania samorządu lokalnego. Wskazano, że samorzady prowadzą niezależną działalność w ramach obowiązującego prawa. W Estonii jednostkami samorządów lokalnych są powiaty i miasta; ich organami przedstawicielskimi są rady, wybierane w wyborach powszechnych, równych i bezpośrednich na trzyletnią kadencję. Samorząd posiada własny budżet; w ramach ustawy ma prawo do ustalania i ściągania podatków, a także nakładania powinności⁶¹. Państwo pod względem administracyjnym dzieli się na 15 okręgów, zwanych maakond (est. *Eesti Maakondade Serverid*): Harjumaa, Lääne-Virumaa, Ida-Virumaa, Jõgevamaa, Tartumaa, Põlvamaa, Võrumaa, Valgamaa, Viljandimaa, Pärnumaa, Läänemaa, Raplamaa, Järvamaa, Hiiumaa, Saaremaa, w skład których wchodzi 254 gmin. Wyróżnia się także pięć, tzw. miast wydzielonych: Tallinn, Tartu, Kohtla-Järve, Pärnu i Sillamäe.

⁵⁶ Ibidem, rozdz. 13, §146–153, s. 65–67.

⁵⁷ Por. „Rynki Zagraniczne” 1995, nr 104; „Gazeta Wyborcza” 1995, nr 136; J. Kušpít, *Stowarzyszenie Litwy, Łotwy i Estonii z Unią Europejską. Między Nadziejami a realizmem*, „Biuletyn Europejski” 1995, nr 1, pod red. B. Muchy-Leszko, Lublin 1996, s. 139–156; „Integracja Europejska” 1999, nr 10, s. 15–17.

⁵⁸ http://www.vvk.ee/ep04/index_eng.html, z dn. 17.07.2007.

⁵⁹ Por. S. Przybyła, *Polityka bezpieczeństwa i siły zbrojne Litwy, Łotwy i Estonii*, Warszawa 1996.

⁶⁰ Por. J. Wiench, *Samorządność a podstawy społeczne*, Warszawa 1990; J. Sztumski, *Spoleczeństwo i wartości*, Katowice 1992.

⁶¹ A. Puu, L. Garlicki, P. Lossowski, op.cit. rozdz. 14, §154–160, s. 67–68.

Współcześnie w Estonii w warunkach kształtowania się tzw. społeczeństwa europejskiego stawia się terytorialnym instytucjom państwa ważne zadania cywilizacyjne, m.in.: mają one wyzwać inicjatywę, zachęcać do aktywności społeczności lokalne, budzić czynem i dobrą organizacją pracy naród do unowocześniania państwa, zachęcać do pracy nad organizowaniem życia gospodarczego i umysłowego, przeciwstawić się apatii, łączyć ośrodki terytorialne w tożsamościową całość⁶². Zadania realizowane przez te instytucje dzieli się na: własne i zlecone. Zadania własne dotyczą takich kwestii jak: ład przestrzenny, gospodarka terenami i ochrona środowiska; lokalne drogi, ulice, place; wodociągi i zaopatrzenie w wodę, kanalizacja, oczyszczalnie ścieków, wysypiska śmieci, zaopatrzenie w energię elektryczną i ciepłą; lokalny transport zbiorowy; ochrona zdrowia; pomoc społeczna; komunalne budownictwo mieszkaniowe; oświata; kultura; sport i rekreacja; handel; obiekty zielone (parki i skwery); cmentarze; porządek publiczny i ochrona przeciwpożarowa; utrzymanie budynków administracyjnych i urządzeń użyteczności publicznej; zapewnienie społeczności opieki prawnej. Zadania zlecone realizuje się w drodze porozumień z organami administracji rządowej; do nich należy m.in.: obowiązek prowadzenia powszechnych spisów ludności; ewidencjonowanie działalności gospodarczej; ochrona dziedzictwa kulturowego. Zadania te realizowane są przy wykorzystaniu środków finansowych przekazywanych przez organy administracji państwowej⁶³.

Realizacja zadań w istotnym stopniu zależy od społeczności lokalnych. W tym względzie obserwuje się powszechnie zanik klasycznych społeczności lokalnych jako wspólnot autochtonicznych, przywiązujących istotną wagę do pielęgnowania tradycji, rozwiązujących problemy społeczno-polityczne według utrwalonych zasad i norm. W kształtowaniu oblicza społeczności lokalnych ważną rolę odgrywają działacze życia publicznego. Wśród racji skłaniających ich do sprawowania władzy najczęściej ujawniają się przesłanki egocentryczne jak i socjocentryczne⁶⁴. We współczesnych estońskich społecznościach lokalnych o różnorodnej strukturze demograficznej, liderami są zwykle ludzie młodzi; charakterystyczne jest to zwłaszcza dla aglomeracji miejskich. W społecznościach lokalnych o większej homogeniczności rodowodowej liderami społeczności są ludzie w wieku średnim. Nierzadko są to przedstawiciele lokalnej inteligencji; uczestnictwo w sprawowaniu władzy jest często ich potrzebą realizacji się w służbie publicznej, a też często źródłem uzyskiwania różnych korzyści⁶⁵.

⁶² Zob. A. Chodubski, *Świat wartości europejskich*, [w:] *Nauka społeczna Kościoła, tradycja i kultura a Unia Europejska*, pod red. T. Linkera i A. Modrzejewskiego, Pelplin 2004, s. 9–33.

⁶³ A. Puu, L. Garlicki, P. Łossowski, op.cit. rozdz. 14, §154, s. 67; A. Chodubski, *Czynniki kształtujące obywatelskie społeczności lokalne*, [w:] *Demokracja i społeczeństwo. Studia z myśli politycznej i zmian ustrojowych w Polsce*, pod red. T. Godlewskiego i W. Jurkiewicza, Warszawa 2003, s. 199–208.

⁶⁴ Zob. *Spółczeństwo polskie w procesie demokratycznych przemian*, pod red. J. Sztumskiego, Katowice 1993.

⁶⁵ Por. A. Chodubski, *Dyskurs o inteligencji polskiej czasu przemian*, „Cywilizacje w czasie i przestrzeni”, t. 5, Toruń 1999.

Rozwój idei samorządowych w Estonii przekonuje, że znajdują one istotne miejsce wśród wartości demokratycznych; ważne ich komponenty stanowią dążenia wolnościowe, unijne. Jednak nierządsko pozostają one bardziej wartością ideową niż realną; obserwuje się duży swoisty dysonans między założeniami i praktyką.

* * *

Rozpoznanie ustroju politycznego Republiki Estonii dostarcza następujących spostrzeżeń:

1. Przemiany społeczno-polityczne dokonujące się w Estonii od lat 90. pod wpływem prądów reformatorskich w byłym ZSRR, ujawniły kształtowanie się nowych instytucji politycznych;
2. Ustroju polityczny Republiki Estonii wyraża się w systemie parlamentarno-gabinetowym;
3. Konstytutywne, formalnoprawne uregulowania odnoszą się do zachodnioeuropejskich standardów oraz kontynuują system demokracji parlamentarnej zapoczątkowanej w ustawach zasadniczych z 15 czerwca 1920 r. i 1 stycznia 1938 r.;
4. Wśród prawnoustrojowych zasad konstytucji Republiki Estonii, znaczące miejsce zajmuje: niepodległość, suwerenność, zwierzchnictwo narodu, przedstawicielstwo, podział władzy, republikańska forma państwa, nadrzędność ustawy zasadniczej nad innymi aktami prawnymi oraz zasada własności prywatnej;
5. W demokratycznej formie sprawowania rządów, szczególne miejsce zajęły społeczności lokalne i ich samorządność.